

LEHTOJEN KEVÄTKUKAT

Tässä sarjassa Heikki Willamo kirjoittaa metsäluonnon pienistä ihmeistä, joita kannattaa kumartua katsomaan.

TEKSTI JA KUVAT HEIKKI WILLAMO

Lehdot ja lehtimetsät paljastuvat lumen alta elottoman oloisina. Puut ja pensaat ovat paljaita, karikkeen peittämä maa on ruskeaa, vain sinivuokon ikivihreä lehtirykelmä antaa lupauksen tulevasta. Eikä aikaakaan, kun ensimmäiset siniset terälehdet jo työntyvät

karvaisista nupuista. Kauniit kukat aukeavat, ja kohta aurinkoinen mäensyrjä hohtaa sinistä.

Siellä täällä on myös näsiän lehdetön risuvarsi saanut latvukseensa vaaleanpunaisten kukkien ryppään.

Sitten tulevat valkovuokot laajoina mattoina. Ne saavat seuraa imiköistä ja komeista kevätlinnunherneistä, joiden kukat aukeavat punaisina mutta muuttuvat pian sinisiksi. Tuoreessa kukkijassa on molempia värejä – latvassa punaista ja alempana sinistä.

Kiurunkannus hohtaa samoissa sinisen, punaisen ja lilan väreissä, ja lopulta parhaille maille ilmestyy keltavuokkojen syväkeltaisia kukkia. Mitä etelämpänä ja mitä rehevämmillä mailla ollaan, sitä runsaampi on kukkaloisto.

Lehtojen kasveilla on kiire. Niiden on ehdittävä kukkimaan, ennen kuin puut puhkeavat lehteen ja varjostavat maan. Aikaa on muutama lämmin viikko,

ja sen kevätukukijat käyttävät tehokkaasti hyväkseen. Ne ovat osaansa sopeutuneita ja kestävä kylmää, pakkasyöt eivät niitä lannista.

Valkoista, sinistä ja keltaista

Vuokot lienevät kevätkasveista tutuimpia ja odotetuimpia. Valkovuokko on niistä yleisin ja näyttävin kasvaessaan laajoina mattoina lehtomailla ja niittyjen laiteilla. Parhaiten se viihtyy multavilla mailla harmaalepän seurassa.

Sinivuokko on vuokoista vaatimattomin. Sekin vaatii tuoretta maapohjaa mutta kasvaa myös valoisissa kuusikkorinteissä ja sekametsissä. Lehdot ovat toki sillekin parhaita kasvupaikkoja, lounaassa erityisesti pähkinälehdot.

Kummankin lajin kukkien väri vaihtelee melkoisesti, valkovuokolla valkoisesta punertavaan ja lähes punaiseen, sinivuokolla sinisestä liilaan, punaiseen ja valkoiseen. Myös terälehtien määrä voi vaihdella.

Kolmikon täydentää keltavuokko, joka on vuokoista eteläisin ja vaatii kaikkein rehevimmän kasvupaikan. Sen löytää useimmiten rantalehdoista ja lehtoniityltä, jonne se muodostaa valkovuokkojen sekaan kirkkaankeltaisia pikku kasvustojaan. Se saattaa myös risteytyä valkoisen serkkunsa kanssa. Syntyy ternivuokko, jonka kukinto on kalpeankeltainen ja lehdet hieman keltavuokon lehtiä leveämpiliuskaiset. ►

» Ne ovat osaansa sopeutuneita. »

Keltavuokko on vuokoista eteläisin ja vaativin. Sillä on lähes aina kaksi kukkaa vartta kohden.

Kevään airuet

Vuokkoihin liittyy runsaasti vanhoja uskomuksia, ja niitä on myrkyllisyydestä huolimatta käytetty kansanlääkinnässä. Erityisesti sinivuokko kolmiosaisine lehtineen, jotka muistuttavat muodoltaan maksaa, on ollut tärkeä rohdos niin maksa- kuin muu- nuaisvaivoihin. Valkovuokosta on puolestaan uutettu lääkettä erilaisten nivelsärkyjen hoitoon.

Lääkekäyttö on taakse jäänyttä, mutta kevään valkoinen airut on meille nykysuomalaisille edelleen aivan erityinen kukka. Valkovuokkokimppu kuuluu monissa perheissä äitienpäivätraditioon.

Sinivuokkoon on liitetty myös voimakkaan symbolisia merkityksiä. Lehtien kolmiosaisuus tulkittiin kristinuskossa pyhän kolminaisuuden tunnukseksi. Vielä vanhempia merkityksiä sinivuokolla on ollut muinaiskreikkalaisten jumaltarustoissa, joissa se liitettiin jumalten ja ihmisten välisiin onnettomiin rakkaustarinoihin.

Aurinkoisina päivinä valkovuokot kääntyvät valoon houkutellessa pieniä keväthyönteisiä pölytyshommiin.

Meillä on vielä neljäskin vuokkolaji, kokonaan valkokukkainen alppivuokko, joka esiintyy suurena harvinaisuutena Asikkalassa.

Sen sijaan Etelä-Suomen harjumänniköissä paikoin esiintyvä ja keväällä näyttävästi kukkiva kangasvuokko ei nimestään huolimatta kuulu vuokkoihin vaan kylmänkukkiin lähisukulaisensa hämeenkylmänkukan kanssa. Jälkimmäinen on harvinaisuus, jonka voi löytää Hämeenlinnan ympäristön harjuilta.

Karaistuneita kasveja

Vuokkoja on pidetty paitsi kevään airuina myös elämän ja rakkauden sekä toisaalta lyhyen kukoistuksensa takia katoavaisuuden symboleina. Ne ovat suosittuja, ja ihmiset ovat siirrelleet niitä pihoihin ja puistikkoihin. Monet pohjoisimmat esiintymät ovatkin syntyneet juuri villiintyneistä siirrokkaista.

Vuokot ovat karaistuneita kasveja. Olen monesti katsellut sinivuokkoja, jotka kukat supussa ja varsi nöyrästi kaarella pilkistävät takatalven lumesta tai odottavat pakkaskuurausina parempia päiviä. Kun aurinko sulattaa lumen, ne avaavat kukkansa ja oikeasevat vartensa kurottaen valoon. Vuokot sulkevat kukkansa myös yöksi ja sateella suojaten näin arvokkaan siitepölynsä kosteudelta.

Lämpiminä ja valoisina päivinä kukat avautuvat suoraan aurinkoon ja kääntyvät sen kulun mukana. Ne houkuttelevat pistiäisiä, kukkakärpäsiä, perhosia ja muita keväthyönteisiä pölyttämään eli siirtämään

yhden kukan heteistä siitepölyä toisen kukan emin luotille. Vain tällä tavalla kasvi voi tuottaa siemeniä.

Hetken kestävä kukoistus

Vuokoilla on myös toinen tapa leviämiseen. Niillä on pitkät maavarret, joista työntyy vähän väliä pintaan uusi kukkavarso. Valkovuokolla maavarso on erityisen pitkä ja haaroittuva. Me näemme laajan valkoisen maton kymmenine ja satoine kukkineen, mutta kysymyksessä saattaa olla vain yksi tai muutama yksilö. Tällä tavalla kasvi voi levittäytyä lähiympäristöön, mutta uudet yksilöt syntyvät vain siemenistä.

Useimmat kasvit tarvitsevat hyönteisten apua kukkiensa pölyttämiseen, mutta vuokot käyttävät niitä myös siementen levittämiseen. Suhteellisen suurissa siemenissä on pieni lisäke, joka sisältää makeaa nestettä. Se houkuttelee muurahaisia, jotka lähtevät kuljetta- maan siementä pesäänsä. Se luiskahtaa tämän tästä leuoista ja putoaa, kunnes muurahainen lopulta kyllästyy ja jättää siemenen sijoilleen. Kuljettu matka ei ole välttämättä pitkä, mutta pientä leviämistä on silti tapahtunut.

Siemennettyään vuokot vaipuvat lepoon. Kukat ja lehdet lakastuvat – vain sinivuokko säilyttää ne vihreinä – ja kasvi painuu sananmukaisesti maan alle. Ollaan vasta alkukesässä, mutta vuokkojen vuotuinen tehtävä on täytetty.

Maavarret jurovat mullassa lähes vuoden, ja siemenissä odottaa uusi alkua. Kun seuraava kevät lämmit- tää maan, koittaa taas hetken kestävä kukoistus. ●